

Ivana Latkovič
REBUSI PROŠLOSTI, IZAZOVI SADAŠNJOSTI:
RASPRAVE O SUVREMENOME
SLOVENSKOM ROMANU

L — biblioteka Zavoda za znanost o književnosti
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Recenzentice

Dr. sc. Zvonko Kovač, red. prof.

Dr. sc. Urška Perenič, izv. prof.

Urednica

doc. dr. sc. Danijela Lugarić Vukas

Prijelom i likovna oprema

LIKARIJA d.o.o.

ISBN 978-953-169-323-3

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000949654.

Otisnuto u siječnju 2017.

Knjiga je otisnuta uz potporu Ministarstva znanosti,
obrazovanja i sporta RH

Ivana Latković

**REBUSI PROŠLOSTI,
IZAZOVI SADAŠNOSTI:
RASPRAVE O
SUVREMENOME
SLOVENSKOM ROMANU**

HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA
ZAVOD ZA ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI
FILOZOFSKOGA FAKULTETA U ZAGREBU

Zagreb, 2017.

Mojim najbližima

SADRŽAJ

UVOD	7
1. SLOVENSKI ROMAN I TEME PROŠLOSTI SEDAMDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA ..	13
1.1. Povijesni roman	25
1.2. (Auto)biografski roman	44
1.3. Obiteljska saga	46
1.4. Ratni roman	48
1.4.1. Memoarski roman, roman svjedočenje	52
2. TEORIJSKI OKVIRI	55
2.1. Reprerentacijske prakse i obrat prema performativnosti	56
2.2. O prošlosti između simboličkih reprerentacija i njezina sociokulturnoga konteksta	61
2.3. O prošlosti kao kolektivom i javnom interesu	64
2.4. O prošlosti kao osobnom sjećanju	68
3. ANALIZE ROMANA	71
3.1. Tradicionalni povijesni roman – angažiranje prošlog u kolektivnoj cirkulaciji interesa ili umreženost romana povijesne tematike u druge diskurzivne prakse	71
3.1.1. Ivan Pregelj: Pastor Jernej	75
3.1.2. Ivan Tavčar: Visočka kronika	105
3.2. Inovacije ratnog romana – subverzija predstavljanja prošlosti i problematiziranje „autorstva“ Povijesti (Vitomil Zupan: Menuet za gitaru)	125
3.3. Razobličavanje prošlog propitivanjem monolitnih, homogenih i isključivih promišljanja Drugog (Drago Jančar: Galijot)	143

3.4. Između autobiografskog i fiktivnog: „ja“ u univerzumu prošlog; dosezanje prošlog ego-dokumentom (Lojze Kovačič: Stvarnost)	160
3.5. Gramatika i retorika prikazivanja; dohvaćanje drugosti u (re)konstruiranju prošlosti (Andrej Hieng: Obzorje leptira)	174
3.6. Između historiografske eksteriornosti i fiktivne zavodljivosti; kriza reprezentacije prošlog (Boris Pahor: Nekropola)	191
3.7. Zbiljsko, vjerojatno ili lažno u fiksaciji sjećanja; prošlo u biografskom modusu predstavljanja i stvaranje mikropovijesti (Kajetan Kovič: Put u Trento)	201
3.8. Podvajanje i zgušnjavanje, prošlo u sadašnjem (Dušan Merc: Galilejev luster i Igor Škamperle: Kraljeva kći)	219
3.9. Pogled „izvana“ i utvare prošlosti; relativizacija nacionalnih i kulturnih ideologema (Florjan Lipuš: Stješnjenje)	229
3.10. Moć i djelotvornost prikazivanja prošlosti u demaskiranju njegovih konvencija (Tone Perčič: Istjerivač vraga)	244
4. KONTEKSTUALNI OKVIRI SUVREMENOGA SLOVENSKOG ROMANA POVIJESNE TEMATIKE I NJEGOVE POREDBENE PARALELE	261
ZAKLJUČAK	277
IZVORI	291
LITERATURA	293
BILJEŠKA O PISCU	307

UVOD

Premda se tema ove knjige u mnogočemu može pridružiti brojnim suvremenim stručnim interesima za suvremenu prozu koja govori o prošlosti problematizirajući pri tome njezinu tekstualnu pojavnost, namjera joj je ipak bila ponešto šira. Naime, još kao studentica komparativne književnosti i slavistike vrlo sam se često znala naći u „pretkritičkoj“ potrazi za analogijama, utjecajima, paralelizmima slovenske književnosti prema hrvatskoj, ako ne već i prema južnoslavenskom kontekstu, sve ne bih li stekla privid barem neke savladanosti onoga što se zapravo nikada ne može posve savladati. Toj naivnoj, ali ipak sasvim ljudskoj potrebi za sustavnijim ovladavanjem dana je nova prilika u okviru doktorske disertacije u kojoj se tema ove knjige postupno počela sve jasnije objelodanjivati kao ona pomoću koje se ipak mogu uočiti neki ustaljeni obrasci književnog „ponašanja“ koji u njihovu više ili manje stalnom razvoju pokazuju određene podudarnosti ili odstupanja od onoga na što se u susjednim južnoslavenskim književnostima, pa i šire, ukazivalo ili kao poetička norma ili pak kao sporadična, ali značajna pojava u pojedinčanom opusu ili u samo jednom književnom tekstu. Vjerojatno je zbog toga cjelokupno ovo istraživanje započelo jednim transnacionalnim žanrom koji je

prisutan u gotovo svim književnostima od 19. stoljeća naovamo; dakako, riječ je o povijesnom romanu. On se vrlo brzo pokazao pogodnim tlo za stvaranje analogija nužnih za razumijevanje poredbene slike srodnih književnosti, pa time i zamišljene cjeline, no i nedostatnim za prikaz prije svega reprezentacijskih, pa i poetičkih mijena karakterističnih za drugu polovicu 20. stoljeća. Razlog tome može biti, među ostalim, i primjerice njegova anakronična zatvorenost prema postmodernističkoj igrivosti i sebe-svjesnosti, barem onako kako se pojavljuju u slovenskoj i hrvatskoj književnosti u kojima primjer takvih dosljednih poetičkih realizacija možemo pronaći tek u nekoliko suvremenih romana. Kako će povijesni roman nerijetko pribjegavati sigurnosti žanrovskih konvencija, eventualno iznenađujući i/ili provocirajući tek u tematskim odabirima, srodni žanrovi poput (auto)biografskog romana, ratnog romana ili obiteljske sage nadali su se kao primjereniji suvremenom iskustvu, a opet kao dovoljno problematične forme upravo u smislu tekstualne preradbe prošlog iskustva, dakle, u skladu s namjerom tadašnjega istraživanja, a sada i knjige.

Budući da je ovdje analizirano samo dvanaest, od kojih deset suvremenih romana, valja istaknuti kriterije njihova odabira. Sažeto bi se mogli podvesti pod pravilo problematične naravi prikazivanja (prošlosti) koje proizlazi iz antimimetičkog refleksa, stvarajući time predstavljačku krizu, ili barem kratki spoj između tekstualne i „dane“ stvarnosti. U poetičkom smislu obrađivani suvremeni romani nose oznake najčešće modernizma, poneki i postmodernističkog pisma, a žanrovski pripadaju povijesnom romanu (*Galijot* Drage Jančara, *Obzorje leptira* Andreja Hienga, *Galilejev luster* Dušana Merca, *Kraljeva kći* Igora Škamperlea, *Stješnjenje* Florjana Lipuša, *Istjerivač vraga* Tone Perčiča), ratnom romanu (*Menuet za gitaru* Vitomila Zupana), autobiografskom

romanu (*Stvarnost* Lojze Kovačiča), romanu svjedočenju (*Nekropola* Borisa Pahora), biografskom romanu s elementima obiteljske sage (*Put u Trento* Kajetana Koviča). Uz te suvremene romane uvrštene su i dvije analize povijesnih romana iz dvadesetih godina 20. stoljeća (*Pastor Jernej* Ivana Pregelja i *Visočka kronika* Ivana Tavčara). Povod tomu pronašao se u statusu samog žanra, odnosno u povlaštenosti povijesnog romana da bude glasnogovornik važnih tema iz prošlosti, čime je snažno utjecao na prikazivanje prošlosti i predodžbe o njoj, i to ne samo unutar književnog polja nego i mnogo šire od njega. U tome su *Pastor Jernej* i *Visočka kronika* prepoznati kao prijelomne točke u prikazivačkoj praksi prošlosti u koju će unijeti novine presudne za inoviranje žanra u desetljećima nakon Drugoga svjetskog rata, odnosno s početkom suvremene književnosti.

U skladu sa žanrovskom pripadnošću, navedeni romani iz različitih poriva i perspektiva pripovijedaju o prošlosti, koja je uglavnom područje javnog interesa, a ponegdje je pak snažno usidrena u sferu privatnog sjećanja, ali ni tada nije ni približno imuna na kolektivne predodžbe prošlosti. Neovisno o tome, svaki od njih pokazuje određene pukotine između teksta i izvanjezične zbilje, odnosno upućuje na prikaz kao temeljnu kategoriju i mjesto razaznavanja prošlosti kao stvarnosti. To postupno osvještavanje konvencija i normi prikazivanja prošlosti u vremenskom smislu početke pronalazi sedamdesetih godina, vrhunac doživljava devedesetih, a potom je primjetan zaokret prema tradicionalnijim reprezentacijskim rješenjima.

Knjiga je podijeljena u četiri cjeline. U uvodnom dijelu ukratko je prikazan književno-kulturni, pa i društveni kontekst sedamdesetih godina, kada se pojavljuju inovirane forme predstavljanja prošlosti, čemu je pridodan i kratak opis žanrova koji će biti analizirani. U drugom

su poglavlju iznesene osnove teorijskog pristupa romanu povijesne tematike, kao i glavna polazišta njihove interpretacije. U središnjem su dijelu, u trećem poglavlju, interpretacije pojedinih romana razvrstane po kriteriju reprezentacijskih praksi prošlosti koje se u njima primjenjuju. U posljednjem su poglavlju okvirno sistematizirani rezultati istraživanja u širem komparativnom kontekstu i njihova sinteza te navedene moguće smjernice za neke buduće studije o toj temi.

Vratim li se na početnu misao, neizbježno je primijetiti, nažalost ili nasreću, kako su poredbena čitanja ovdje pronašla svoje mjesto samo u završnom poglavlju ove knjige, i to tek u nekim općim crtama, gdje i u ponešto olakim analogijama. Zašto nasreću? Odgovor na to posve je jednostavan, ta tema nedvojbeno zaslužuje svoje mjesto u nekoj budućoj studiji ili knjizi, u pažljivijim čitanjima i hrabrijim zaključcima. Učinjen je tek skroman prvi korak.

I na kraju ovog početka želim zahvaliti svima koju su sudjelovali u nastanku ove knjige, prije svega mentoru moga doktorskog rada čijom je preradom i nastala ova knjiga, prof. dr. Zvonku Kovaču koji je zavidnom strpljivošću i predanošću bdio nad svakim mojim „velikim otkrićem“, uvijek spreman na stručne debate, ali i na prijateljske razgovore.

Zahvaljujem i drugim članovima Odsjeka za južnoslavenske jezike i književnosti na podršci te ostalim kolegama koji su vrlo često i ne znajući pripomogli nastajanje ove knjige. Veliku su ulogu u tome imali i studenti pred-diplomskog, posebice diplomskog studija južnoslavenskih jezika i književnosti, koji su uvijek iznova gorljivo i kritički ulazili u čitanja ovdje analiziranih romana.

Još od početnih istraživanja uz mene su bili moji ne-službeni mentori s druge strane granice, prije svega prof. dr. Miran Hladnik i prof. dr. Alojzija Zupan Sosič s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Hvala im na spremnosti da se uvijek odazovu na sudjelovanje u različitim povjerenstvima, kao i na tome da su u svakom trenutku pružali dobronamjerno, ne samo stručno ohrabrenje.

Dakako, toplo zahvaljujem i urednici ove knjige doc. dr. Danijeli Lugarić Vukas na predanu čitanju rukopisa, ali i na prijateljskoj potpori.

I, na kraju, najviše zahvaljujem najpažljivijima u prijekorima i najpredanijima u podršci, svojoj obitelji i svojim prijateljima.

Zagreb, kolovoz 2016.